

ШОЪЛ ТАВЫСЫ

РЕСПУБЛИКАЛЫК
ЯМАГАТ-ПОЛИТИКАЛЫК ГАЗЕТА

ГОЛОС СТЕПИ

РЕСПУБЛИКАНСКАЯ
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

№ 33 (8617)

18 АВГУСТ

2016 йыл

КИШИ ЮМА

САРЫ ТАМБЫЗ АЙЫ

1931-нши йылдан алып шыгады

22-нши август – РФ ПАТШАЛЫК
БАЙРАГЫНЫНЪ КУЪНИ

Аталыгымыздынъ уьш туьсли белгиси

Биринши кере Аталыгымыздынъ тарихинде ак-коьк-кызыл туьсли Россия байрагы 1668-нши йылда патша Алексей Михайловичтинъ тапшырувы ман «Орел» деген биринши россия согыс кемеинде коьтерилген. Триколордынъ ортасында эки баслы алтын карагустынъ сувьрети ерлестирилген эди. Байрак патша Биринши Петрдынъ заманында официаллы байракка айланган эм 1705-нши йылдынъ 31-нши январиндеги указга коьре савда кемелерде елпилдемеге керек болган.

Соннан тап 200 йыл оьтип патша П Николайдынъ 1896-нши йылда Россия тагына олтыраякта триколор Россия империясынынъ миллет патшалык белгиси эсабында беркитилген. Сол заманнан алып дайымлыкка ол Россия империясынынъ патшалык байрагы деп токтастырылады.

Болса да 1918-нши йылда большевиклер оны патша властининъ белгиси деп кулланувдан тайдырганлар. Янъы курылган СССР элимиздинъ патшалык байрагы революционлы кызыл туьсли этилинип беркитиледи.

Соны ман триколор кайтадан тек 1991-нши йылдынъ 22-нши августында кайгылы ГКЧП ман байланыста алдынгы РСФСР Оьр Советининъ Президиумынынъ Токтасы ман Россиядынъ миллет байрагы эсабында токтастырылган. Россия Федерациясынынъ еринде Патшалык байрагынынъ куьни 1994-нши йылдан алып официаллы аьлде байрам куьни деп белгиленеди.

Триколор байрагынынъ ак туьси – ак ниетликти, коьк туьси – акыйкатлыкты, кызыл туьси – йигерликти билдиредилер. 22-нши августта Россия Федерациясынынъ баьри ерлериндеги патшалык меканларда, майданларда эм паркларда уьш туьсли триколор байрагы коьтериледи.

РАЙОН АДМИНИСТРАЦИЯСЫНДА

Шатлыклы аьлде тапшырылды

«Ногайский район» МО администрациясында эки яшавшымыз – Зульфия Бакутовна Арслановага эм Рабият Алиевна Мамбетовага (олар – амалсыздан коьшикенлер сырасынан деп саналадылар) турак уьй алуьва патшалык сертификатлар тапшырылды. Район етекшиси К.Янбулатов, сертификатларды тапшыра берип, Дагестан Республикасында бу куьн граждандарга ондай сертификатлар тек янъыларда тапшырылып басланганын эм бизим эки аьел оларды бириншилер сырасында алганын белгиледи.

Бу шатлыклы шарада ДР-нынъ Сырт территориаллык округында ДР Аькимбасынынъ толы ыхтыярлы ваькили Владимир Деревянко ортакшылык этип, наьсипли ердеслеримизди кутлады, бу программа армаганда да яшавга шыгарылаягын белгиледи, администрация куллыкшыларына заманында тиьисли аьлде документлер аьзирлейтаганлары уьшин разылыгын билдирди.

Суьвретте: район етекшиси К.Янбулатов З.Арслановага сертификат тапшырады.

КЕНЪЕС ОЗГАРЫЛДЫ

Сайлавлар алдында

Оьткен юма ишинде ДР-нынъ Сырт территориаллык округында Дагестан Республика Аькимбасынынъ толы ыхтыярлы ваькили Владимир Викторович Деревянко «Ногайский район» МО-сында «РФ Федераллык Йыйынынынъ Государстволык Думасына эм ДР Халк Йыйынына депутатларды сайлавларга аьзирлик коьруьв эм озгарув акында» темага кенъес озгарды. Онда район администрация аькимбасынынъ орынбасарлары, авыл поселениелер

аькимбаслары эм ТИК председатели шақыртылдылар.

Оьз соьйлевинде Владимир Деревянко сайлавлар йогары уйгынлав дережеде оьткерилмеге керегин белгиледи. Сол куьн коьлем аьдемлер йыйылаатаган ерлерде эм сайлав участокларга кавыфсызлык аьжетсизленмеге, ямагат кавыфсызлыкты канагатлав уьшин правойорык куллыкшыларыннан косымша куьшлер тартпага, баьри авыл поселениелерде маданият-коьлемлик шаралар

озгармага кереги акында айтылды.

Авыл поселениелер аькимбаслары ДР Аькимбасынынъ ДР-нынъ Сырт территориаллык округында толы ыхтыярлы ваькилине ДР Оькимети алдында поселениелердинъ социал-экономикалык оьрленуьв соравларды коьтермеге тилек салдылар.

А.МЕЖИТОВ,

«Ногайский район» МО администрация аькимбасынынъ орынбасары.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

«16» август 2016 г.

№ 177

О запрещении использования воды, подаваемой централизованной системой водоснабжения для питьевых и хозяйственно-бытовых нужд населению с.Терекли-Мектеб Ногайского района

Во исполнение Постановления № 6 от 03.08.2016 г. «О запрещении использования воды, подаваемой централизованной системой водоснабжения для питьевых и хозяйственно-бытовых нужд населению села Терекли-Мектеб Ногайского района РД» поступившего из ТО У ФС по надзору в сфере защиты прав потребителей и благополучия человека по РД в г. Кизляр

Постановляю:

1. Запретить использование воды, подаваемой централизованной системой водоснабжения для питьевых и хозяйственно-бытовых нужд населению села Терекли-Мектеб.

2. Запрет использования воды распространяется до приведения качества воды подаваемой централизованной системой в соответствии с требо-

ваниями СанПиН 2.1.4.1074-01 «Питьевая вода. Гигиенические требования к качеству воды централизованных систем питьевого водоснабжения».

3. Выполнение настоящего постановления возложить на директора МУП «Терекли» Исакова А.Б.

3. Опубликовать настоящее постановление на официальном сайте МО СП «село Терекли-Мектеб» Ногайского района РД и обнародовать на информационном стенде Администрации Терекли-Мектебского сельского поселения.

4. Контроль за выполнением настоящего постановления возложить на секретаря МО СП «село Терекли-Мектеб» Стамбулову Д.Т.

5. Настоящее постановление вступает в силу с 16.08.2016 года.

Глава МО СП «село Терекли-Мектеб»

З. АДЖИБАЙРАМОВ.

РАЙОН АДМИНИСТРАЦИЯСЫНДА

Уйгынлав комитет туьзилген

«Ногайский район» МО администрация аькимбасынынъ распоряжениеси мен шаир, ДР ат казанган маданият куллыкшысы, РФ Журналистлер союзынынъ «Алтын калем» баргысынынъ лауреаты, ДР-нынъ уьшинши кере шақыртылган Халк Йыйынынынъ депутаты, «Шоьл тавысы» республикалык ямагат-политикалык газетасынынъ редакциясы» ДР ГБУ бас редакторы Эльмира Юнусовна Кожаевадынъ мерекесине багысланган шараларга аьзирлик коьруьв эм оларды озгарув уьшин тоьмендеги сырасы ман уйгынлав комитети туьзилген:

Шангереев Р.С. – «Ногайский район» МО администрация аькимбасынынъ куллыкын юритуьвши, уйгынлав комитетининъ председатели.

Кудайбердиев Я.Т. – маданият боьлигининъ начальниги, «Ногайский район» МО администрация аькимбасынынъ орынбасары, уйгынлав комитетининъ председателининъ орынбасары.

Уйгынлав комитетининъ агзалары:

Аджибайрамов З.К. – «село Терекли-Мектеб» СП МО аькимбасы.

Абубекерова С.К. – «Ортакластырылган район китапханасы» МКУ директоры.

Джумакаев Б.А. – ДР-нынъ «Ногай патшалык драмтеатры» ГБУ художественлык етекшиси.

Отегенова К.Ю. – «Ногайский район» МО администрациясынынъ билим боьлигининъ етекшиси.

Сарсеев С.А. – «Яслык» МЦ МБУ директоры.

Уразаева Л.И. – «Шоьл тавысы» республикалык ямагат-политикалык газетасынынъ редакциясы» ДР ГБУ яваплы секретари.

Шандавова Т.Н. – «Ногайский район» МО администрация ислери мен управлюючий.

Уйгынлав комитетке Э.Кожаевадынъ мерекесин озгарув бойынша шаралар планын аьзирлев тапшырмасы берилди.

Район оьрленсе, халкымыз оьрленер

(Басы 32-нши номерде).

Территориаллык оьрленуьв

П.11-16 «Ногайский район» МО социал-экономикалык оьрленуьв коьрсетимлери ДР Экономика министерствосына йиберилген.

П.17-20 Терекли-Мектеб – Кумлы автойолындагы 0 шакырым – 5,8 шакырым участогында ремонт-курулыс куллыклары басланган. ДР Оькимети 13 миллион маьнет акша карыжын шыгарган. Солай ок республика оькимети Терекли-Мектеб – Куьнбагар автойолынын 3-5 шакырым участогында ремонт-курулыс ислерин юритуьвге 20,7 миллион маьнет, Кизляр – Терекли-Мектеб – Ставрополь крайынын япсары йол участогына 10 миллион маьнет акша карыжларын шыгарган.

П.21-23 2012-нши йылдын 23-нши мартындагы район Депутатлар йыйынынын карары ман «Ногайский район» МО ерлеринде 2012-2016-ншы йылларда коькыслар эм экинши материаллык ресурслары ман етекшилев» деген муниципаллык программа беркитилген.

«Ногайский район» МО администрациясы «село Терекли-Мектеб» СП МО администрациясы ман бирге район орталыгы Терекли-Мектебти оьрлендируьв бойынша кеньеслер аьзирлеген. Авыл поселениелери коьп балалы аьеллер уьшин байыр турак уьй курылысы эм турак уьй аьллерин ийгилендируьв ниет пен айырым ер фондларын туьзгенлер.

П.24-25 Производство эм потребление калдыкларын кесек заманга саклав уьшин ер майданларын белгилевге авыл поселение ерлерин инвентаризациялав бойынша куллык оьткерилген. Бораншы, Терекли-Мектеб авылларында производство эм потребление калдыкларын кесек заманга саклав уьшин ер майданларына ерлер айырылган. Терекли-Мектеб муниципаллык образованиесинде сортировка цехи уьшин ерлер айырылып белгиленген.

Дагестан Республикасынын турист-рекреационлы комплекси

П.26, 26.1, 26,2 «Арша орманлыгы»

деген турист-савландыруьв комплексин туьзуьв уьшин «Червленные буруны» АОЗТ директорына арша орманлыгы япсарларыннан ер участогын беруьв акында 209-01-44 номерли шакыруьв йиберилген.

П.27 Терекли-Мектеб авылындагы «У Гульзары» деген конак уьйининь курылысы кутылып барады, миллет яшав йосыгынын элементлерин туьзуьв бойынша ислер юритиледи. «Конак уьй» деген навигациялы йол белгиси ерлестирилген.

П.28 «Уллы йибек йоль» деген СНГ эм Китай эллерининь халклар ара тарихмаданият проектин яшавга шыгарув эсабында «Сылуьв-тоьбединь легендасы» деп аталган турист маршруты аьзирленген эм паспорты этилинген эм «Дагтуризм» комитетининь экспертлер комиссиясына ойласып каравга йиберилген.

П.29 «Ногайский район» МО бойынша турист маршрутларынын документлери Дагтуризмге йиберилген.

«Янбы индустриализация»

2016-ншы йылдын 16-ншы февралында ДР Оькиметине республикадын Промышленность, савда эм инвестициялар министрствосына «Ногайский район» МО-сындагы Терекли-Мектеб авылында асфальт-бетон заводынын курылысы акында соравды каравга тилек хаты йиберилген.

2016-ншы йылдын 14-нши мартында «Янбы индустриализация» деген приоритетли проектининь етекшисинде оьткерилген кеньесуьв йыйынында («Ногайский район» МО администрациясынын аькимбасынын орынбасары А.Межитов, «Ногайское ДЭП № 29 ОАО генераллык директору С.Валиев, «село Терекли-Мектеб» СП МО архитектору С-А.Заретов, «Ногайский район» МО администрациясынын архитектору боьлигининь начальниги А.Муллаев катнасканлар) асфальт-бетон заводынын курылысы уьшин ер участогын айыруьв соравы макулласылган.

2016-ншы йылдын февраль айында «Янбы индустриализация» приоритетли проектининь етекшисинде оьткерилген кеньесте («Ногайский район» МО администрациясынын аькимбасынын орынбасары А.Межитов, «Шоьл тавысы»

республикалык газетасынын бас редактору Э.Кожаева эм райадминистрациядын архитектура боьлигининь начальниги А.Муллаев ортакшылык эткенлер) «Шоьл тавысы» республикалык газетасы уьшин полиграфия алатларын алуьв эм орынластыруьв уьшин тийисли документацияды аьзирлеьв соравлары ойласылган. ДР Баспа эм информация министри сол проектти макул коьрген эм оны яшавга шыгарув аьрекетин колтыклаган. «Ногайский район» МО администрациясынын аькимбасы ДР Оькиметининь Председателининь атына «Шоьл тавысы» республикалык газетасы уьшин полиграфия алатларын алуьв эм орынластыруьв уьшин керекли финанс карыжларын излестируьв акында тилеги мен шакыруьв йиберген.

«Пайдалы патшалык етекшилев»

Муниципаллык служащийлерининь усталыгын эм кеспилек аьзирлигин арттыруьв бойынша куллыкты уйгынлав

Муниципаллык служащийлерининь усталыгын эм кеспилек аьзирлигин арттыруьв орталыгы – Дагестан кадрлар орталыгы ман келисуьв туьзилген. График пен келисли кепте 10 аьдемди, солардын 8-и муниципаллык служащийлерди, сонда окуьвга йибермеге каралган. Экеви резерьвен. 2016-ншы йылдын 1-нши июнине Орталыкта 5 муниципаллык служащийлери окуьвды оьткенлер, оннан баскалай 5 аьдем графиктинь тысыннан баска программалар бойынша оькыганлар. 2016-ншы йылдын май айында кеспи усталыгын арттыруьв курсларында «Экстремизм эм терроризмининь алдын шалуьв» деген программа бойынша «Ногайский район» МО администрациясынын административлик комиссиясынын секретари З.Уразаева, юрист соравлары бойынша бас специалист А.Кокоев окуьвды оьткенлер. «Сатып алуьв сферасында контракт тармагы» деген программа бойынша район администрациясынын контракт уьправляющий, 1-нши категория специалисти И.Мамутов, район Билимлендируьв боьлигининь етекши специалисти Р.Валиев, баьриси быйылдын ярым йылы ишинде 10 аьдем оькып уьлгиргенлер.

Дагестан Республикасынын патшалык власть эм ерли самоуправление орган-

ларынын кадрлар резервин кеплендируьв (Дагестан Республикасынын муниципаллык образованиелерининь ямагат советлерин катнастыруьв аркасы ман)

«Ногайский район» МО ерли самоуправление органларынын кадрлар резерви кеплендирилген. Йыл сайын «Ногайский район» МО официаллык сайтында эм «Шоьл тавысы» республикалык ямагат-политикалык газетасы бетлеринде ерли самоуправление органларынын муниципаллык службасынын бос ис орынларын толыстыруьв уьшин кадрлар резервине киргистуьв ниет пен конкурс оьткерилуьви акында билдируьв баспаланады. Соны ман бирге ызгы 3 йыл ишинде конкурста катнасуьвга аьризелер туьспеген.

«Дагестан Республикасынын муниципаллык служащийлерининь реестри» ИС-ти иске киргистуьв эм актуализациялав

Бу соравдын техникалык ягын канагатлав йоклыктан («РМС» тармагына кирилип болмагандыктан), «Ногайский район» МО администрациясында «Патшалык гражданлык служащийлерининь реестри ИС-ти иске киргистуьв эм кеплендируьв эм актуализациялав бойынша куллык баьжарылып болмайды. «Патшалык гражданлык служащийлердинь реестрине» орынластыруьв уьшин информация аьзир этилинген.

Билимлендируьв учреждениелеринде «Патшалык куллык этуьв – ямагатка куллык этуьв» деген тема бойынша гражданлык эм муниципаллык служащийлерининь катнасуьви ман ашык дерислерди оьткеруьв.

«Ногайский район» МО баьри де билимлендируьв учреждениелеринде быйылдын апрель айында Ерли самоуправление куьни алдында «Патшалык куллык этуьв – ямагатка куллык этуьв» деген темага ашык дерислер болып озганлар. Оннан баскалай «Дуныяды тек бир аьдем аман калдырмага болады эм ол аьдем мен!», «Ямагаттынь политикалык яшавы», «Мен тавысымды бермен» деген дерислер темалары да кеньес этилинген.

Р.ШАНГЕРЕЕВ,

«Ногайский район» МО администрация аькимбасынын куллыгын юритуьвиши. (Ызы болаяк).

Ногай районунын сайлавшыларына ШАКЫРУВ

Сыйлы Ногай районунын сайлавшылары!

Быйылдын 18-нши сентябриндеги Россия Федерациясынын ериндеги сайлавларга тувра бир ай калып туры. Сол куьн бизге Россия Федерациясынын Федераллык Йыйынынын Государстволык Думасынын эм Дагестан Республикасынын Халк Йыйынынын депутатларын сайламага туьсеек.

Россия Федерациясынын Президенти В.В.Путин элимиздинь политикалык парти-

яларын, депутатларга кандидатларды, ямагат организацияларды эм сайлав комиссияларды Государстволык Думасына депутатларды сайлавларды эм регионаллык законодательлик актларды регламент этуьвши федераллык законодательлик актларды, регионаллык законларды каты тутув негизинде дуьрис эм таза сайлавларды оьткермеге шакырады. Дагестан Республикасынын Аькимбасы Р.Г.Абдулатипов та солай ок сайлавшыларга эркин эм демократиялы аьлде баьри аньсат-

лыкларды беруьв мен бирге конституционлык негизинде сайлавларды оьткеруьв уьшин шалысады.

Россия етекшилерининь шакыруьвларын, солай ок сайлавшыларга каратылган янбылардагы Ногай район йыйынынын депутатларынын шакыруьв яклап, биз, Ногай районнын ямагат организацияларынын ваькиллери маслагат этемиз:

1. Ногай районнынь территориаллык сайлав комиссиясына эм участок сайлав комисси-

яларына келеяткан сайлавларды аьлиги законодательствота таянып, баьри оьлшемлердеги сайлав комиссияларынын ашык эм таза кепте куллык этуьви негизинде оьткеруьвди канагатламага.

2. Сайлавшыларга, ерли самоуправление власть органларынын куллыкшылары яде аьне яде мене партиялар сырасында болатанган депутатларга кандидатларга, сайлав законодательствосын тутувда оьзлерине уьлги болмага. Соньында сайлавшылар коьлеми-

нинь йогарыда белгиленгенлер административлик ресурсларын эм с.б. затларды кулланув ман дуьрис кепте ашувлануьвина йол ашпас ниетте.

3. Районнынь ьхтыяр саклавшы органларынын байыр составына сайлавшылардынь законлы кызыксынвларын эм эркинликлерин саклавда, сайлавларга аьзирлик коьруьв эм оьткеруьв куьнлеринде тийисли оьлшеминде ямагат йорыкты канагатлавда сенимли кепте куллык этпеге.

Э.САИТОВ, «Ногайский район» МО Ямагат палатасынын председатели, Р.МУРЗАГИШИЕВ, «Ногайский район» МО аькимбасындагы Ясуьйкенлер советининь председатели, С.АБУБЕКЕРОВА, Ногай районнынь Хатын-кызлар советининь председатели, С.КУЛТАЕВ, Афганистан ветеранларынын Россия союзынын Ногай боьлигининь председатели, М-РАТАНГУЛОВ, Ногай районунын Имамлар советининь председатели, Р.КУНТУВГАНОВ, «Союз Чернобыль России» сакатлар ортак россиялык ямагат организациясынын Ногай боьлигининь председатели.

Аьдем наьсиби – аьелинде

Аьел деген не зат? Аьли де уьйленмеген яде куьевге шыкпаган яс аьдемлер: «Эр, хатын, бала, суьйим», – деп явапларлар. Ама аьел курып яшаган эм айырылган аьдемлер: «Тек ол тувыл», – деп косарлар. Айырылуу дегеннен оьткенлер аьелин артык баалап баслайдылар. Аьдемнинь айырым баскалыгы сол: ол дайым да йойганды баалап баслайды.

Бир-бир аьеллер оьмир бойы наьсипли яшайдылар, бар бир йылга етпей айырылатаганлар да. Неге олай болады экен? Эр мен хатыннынь, аьелин бузып, айырылуунунь себеpleri кайдай экен?

Бу оьткир маселе бойынша бизим сораваарымызга явапламага тиледик биз «Ногайский район» МО администрациясынынь ЗАГС боьлигининь етекшиси Барият Саллыбаевна Ярикбаевады. Тоьменде сол хабарласувды беремиз.

– Ногай районунда ызгы 10 йыл ишинде аьеллер курылуу эм бузылуу ман байланыслы кайдай ортак аьллер орын табады?

– Районда соньгы 10 йылда аьеллердинь курылуу-бузылуу аьлин тергесек, коьремиз: районда алдынгыдай бузылатаган аьеллер саны оьсе береди. Эгер 2005-нши йылда 18 косаклар закон бойынша айырылган болсалар (олай деген, аьр 7-нши аьел бузылган), 2010-ншы йылда болса сол себептен 69 актлар кепленген, олардынь 95 проценти – ол ясы етпеген балалары бар аьеллер. 2011-нши йылдан алып айырылуу саны кемийди, сога келисли законлы аьеллер курылуу саны да кемитиле береди. 2015-нши йылда 36 айырылуулар регистрацияланган. Санлар уьйкен тувылдай, ама регистрацияланган аьеллер саны ман келисте (а олар – 104) бу сан наваьсызландырады. Олай деген, аьр 2,8 курылган аьелге – бир айырылыс.

– Россияда аьел куруу ман байланыслы ой-ниет кайтип туьрленген? Аьли коьплер официаллык аьлде законга келисли беркитилген катнаслардынь орынына «Гражданский брак» дегенге разы боладылар. Сизинь ойыньызга коьре, бизде сондай зат барма экен?

– Оьз ара катнасларын законга келисли беркитетеганлар саны айлак тоьмен дережеге туьскен. 2006-ншы йылда 222 аьел курылган болса, 2015-нши йылда тек 104 аьел курылган. Ол бас деп ясларымыздынь элдинь баска регионларына кетуьви мен байланыслы.

Аьлиги заманда бизде «мода» эсабында «гражданский брак» деген де орын табады. Яс аьдемлер, оьз ара катнасларын закон бойынша беркитпей, бирге яшайдылар, ама тек паспорттагы штамп белгиси ондай ювык катнаслардынь официаллык кебин белгилейди. Бу ерде партнерлар оьзлери ортак бир ойга келедилер. А аьел уьшин, менимше, энь маьнелиси – савлай яшав узагында эр мен хатын арасындагы йылы ярык катнаслар.

– Аьдемлерде «аьел», «брак» деген аьнламлар акында ой-токтасты ким кеплейди?

– Аьел деген не зат экенин балалар эм оьспирлер оьз ата-анасынынь аьелининь мысалыннан биледилер. Сонь, заман озып, олардынь баьри яктан ийги аьел дегенлерине

мектеб, баска аьдемлер мен аьлесеуьв себеплик этеди. Армаганда яс аьдемлер оьзлеринынь келеектеги аьелинде не зат коьрмеге суьетаганын эсапка алуу ман оьзлери уьшин баьри керекли затларды айырып аладылар.

– Бизим районымызда «брак» дегеннинь кырында, аьлде тувмаган балалар коьп не?

– Ызгы он йыл ишинде ондай аьлде тувган балалар саны – 21%-27% (баьри тувганлар санынынь), эм олардынь 40%-50% – аьелде тувмасалар да, атасынынь тукмын юргистедилер. Соньында коьплеген эрлер, оьзлерин тувган баладынь законлы атасы эсабында белгилеп, соньгы балалар тувганда, оьз катнасууларын да беркитедилер.

– Закон бойынша беркитилмеген, партнерлык катнаслар аьли аьдетке киргенлер демеге болады. Ама не уьшин, аьши, аьдемлер «брак» дегенге маьне берип, оьз катнасларын законга келисли беркитедилер?

– Бир актуальли себеп те йок уьйкенлер «брак» дегенге туьсууьв уьшин. Аьел куруу ман аьдем оьз яшавын байытпага, оны янью маьнеге толтырмага шалысады. Бирев суьйикли аьдеми мен катнасларында – оньайлыкты, баскасы оьзининь социаллык аьлин ыспатлавды эм беркитуьвди излейди, ама баьри затты куьнибурын «шегип-шелтеп», сонь аьел куратаганлар да бар, сонынь ишинде – бизим районымызда да. Ама, меним ойымша, коьбисинше аьел курылады эр мен кыскакылы арасындагы суьйим сезими негизинде, эм

армаганда ондай аьдемлер коьп йыллар узагында биргелесте наьсипли яшав ман оьмирин бардырадылар. Эрлерде ер юзинде оьз тукым ваькиллерин калдырагында сенимлик тувады, кыскакылылар болса, аьелде – эр оларга оньайлык туьзеегине, оьзлерин эм оьз балаларын ата эсабында канагатлаягына сенедилер. Законга келисли туьзилген аьелде эр оьз эрки мен аьели уьшин яваплык сезеди, керек борьшларды толтырады, ама «гражданлык бракарларда» ондай затларды этпеге «эби» болмайды.

– Аьел курып, яшав оьмиринде неше йылдан сонь коьбисинше косаклар айырыладылар? Эм не уьшин?

– Аьел курып яшав стажы 3 йылдан 10 йылга дейимги болжалда аьр уьшинши косак закон бойынша беркитилген катнасларын бузады. Энь коьп 25-39 ясларына келгенлер арасында айырылуу деген орын табады, эм коьбисинше биринши кере туьзилген аьел бузылады.

Айырылуудынь бас себеплери – «касиет белгилерининь келиспевлиги», ишкишилик, урсаклар эм «кол коьтеруьвлер», кардаш-тувганларынынь карыслыгы эм уьй аьлиндеги маьселелер. Бир аьел ишинде эр мен хатында айырылуу себеплери туьрли болады. Айтпага, кыскакылы айырылуу себеби эсабында эрининь «кол коьтеруьвин» коьрсететеган болса, эр кисе сол себеп эсабында ян косагынынь ювыкларынынь катысагаганын белгилейди.

– Сизинь караска коьре, аьел бузылууьв кавыфлык тувдыратаган кайдай себеплик бар? Аьел бузылмаска не зат себеплик этеди?

– Аьдемлер уьйленгеннен сонь олардынь яшавы ийги эм кызыклы болаягына сенедилер. Бу сенимлер курылаяк аьел негизинде турады. Ама олар яшавга шыгарылмай бузылса, аьелдинь бузылууьв да кавыфлык тувады, ама аьдемлердинь коьбисиннен сораьань, «Суьйим сезими негизинде уьйленгенмиз», – деп яваплайдылар.

– Аьел бузылууьв себеплик этеди ишкишилик эм алкоголизм, эр мен хатыннынь касиет белгилерининь келиспевлиги, суьйим сезимининь йоклыгы, аьел катнасларга ата-аналардынь яде баскалардынь катысууьв, эр мен хатыннынь аьел борьшларын толтырууьвга явапсызлык пан каравлары.

Аьелде катнаслар бир-бирисине сенимлик этуьв негизинде туьзиледи. Бир-бирисин кеширип болууьв, дайым да бир-бирисине тирев болмага керек. Аьел туьзууьв – ол тек янью ыхтыярлар тувыл, ол эм янью борьшлар. Босына айтпаган бир кере Шопенгаузер: «Уьйленуьв деген – оьз ыхтыярларын яртысына кемитуьв эм оьз борьшларын яртысына оьстирууьв». Эм, оьзек те, яс аьелге ювыклары ягыннан да коьмек керек.

Хабарласувды Л.УРАЗАЕВА юриткен.

Суьйим эм алаллык – бас алат

2008-нши йыл элимизде аьел йылы деп белгиленип озган эди. Сол йылдан алып, аьр йылдынь 8-нши июли Савлайроссиялык аьел, суьйим эм алаллык куьни деп белгиле. Бу куьнининь белгиленуьви РФ Патшалык Думасынынь депутатларынынь баславы ман токтастырылган.

Савлайроссиялык аьел, суьйим эм алаллык куьнин белгилевди Россиядынь баьри аьдеттеги дин организациялары хош коьрип алганлар.

Аьел – аьр кайсымызга да ювык эм баалы. Кайсы динди тутатаган болса да, аьр бирисинде коьримли аьелдинь мысаллары да, оьз йорыклары да бар. Йылдан-йылга бу куьнининь белгиленуьви уьйкен байрамга айланады. Коьп ерлерде бу куьн власть органларынынь куьш салууьв ман туьрли кешликлер, выставкалар, саваплык акциялар озгарыладылар, коьп балалы, коьримли аьеллерди хош коьрип аладылар. Сол аьдет бизим районымыздынь авьлларында да туьтлады. Айтпага, «сельсовет Ортатюбинский» СП МО администрациясынн аькимбасы З.Отегенов ис йолдаслары ман бирге байрам шарасын озгарууда белсен катнастылар. Олар авьлда коьримли аьелдинь баслары Сейдахмет пен Роза Кадыровларга «Суьйим эм алаллык уьшин» медалин эм Сый грамота тапшырдылар. Кадыровлар бирге татымлыкта, тил бирликте коьплеген йыллар яшап келедилер. Олар экеви де авьлы-эли уьшин куллык этип келген аьдемлер. Сейдахмет авьл школасында коьп йыллар узагында эсап дерисин берип келген, Роза болса, медицина куллыкшысы болып аьрекетин бардырган. Сейдахмет пен Роза Кадыровлар бирге коьп яшав аьллерин оьткердилер. Элде болган туьрленислерди де бирге, кыйын болса да, тыныш болса да коьрдилер, сездилер. Солар кайдай болса да, тийислисинше бу аьел бар суьйимин, алаллыгын саклап болган. Сонын уьшин де айтылган болар «аьел – аьдемликтинь маьнели баалыгы» деп.

Ш.АЛЫПКАШЕВА,
УСЗН спецалисти.

Сол да коьтергишлевдинь бир амалы

Аьел – ямагат негизи, ол кайдай болмага, аьелде кайдай тербия, аьдет-йорыклар болмага кереги акында бек коьп айтылады, айырым, соны ман байланыслы, токтастырылып койган оьз кагыйдалары да бар.

Аьел, кайсы элде болса да, ямагатты оьстируьвши, экономикага кайдай болса да, бир косым этетаган алат болады. Аьелдинь оньайлыгы да элдеги экономикадан себепли болады. Аьр бир туь-

рли ерлерде яшайтаган аьеллердинь яшав аьллерин алып карасак та элдинь кайдай экенин сезбей болмаймыз. Айтпага, бир неше шет элдерди теньлестирсек те, аьелдинь орынын, оньайлы болганын яде болмаганын коьремиз.

Аьли соьзим Россия Федерациясында аьелди оьстирер ниет пен кайдай программалар туьзилгени акында. Туврасынша-Ана(аьел) капиталы. Ана капиталы берилуьви, элбетте, власть

ваькиллери мен, аьеллер мен хош коьрилип алынды. Сонын яшавга шыгарылууьв ман коьп аьеллерге яшав аьллерин ийги якка оньламага мырсат берилди.

Бу йылдынь 8-нши июнинен алып, РФ Патшалык Думасынынь депутатлары ман Ана капиталыннан 25 мын маьнет акша тоьлемеге керек деген токтас кабыл этилинип алыган. Сол токтас Федерация Совети мен макулланып, июнь айы-

нынь 15-нде РФ Президенти В.Путиннинь алдына кол басуьвга берилген. Уьстимиздеги йылдынь 23-нши июлиннен алып, «2016-ншы йылда Ана (аьел) капиталыннан бир кере тоьленек акша акында» деген 181-нши номерли Федераллык Закон шыккан. Сога коьре аьр бир Ана капиталы болган аьел соннан 25 мын маьнет акша алмага ыхтыярлы. Соны алмага мырады бар аьеллер тийисли документлерди

бу йылдынь 30-ншы ноябрине дейим ерлериндеги пенсионлык фондына еткермеге болаяклар.

Биз йогарыда айтатаган токтастын яшавга шыгарылууьв – Дагестан Республикасы бойынша ДР Оькиметининь Председателининь биринши орынбасары А.Карибовтынь тергеви астында. Ол бу сораь ман байланыслы болган тийисли органларга оьз борьшларын коьрсеткен.

Г.САГИНДИКОВА.

Дагестан халк язувшысы Бийке Кулунчакова: «Баъри язганларым да мага аявлы»

Быйылдын 11-нши августында белгили ногай язувшы, РФ Язувшылар союзуның агзасы, Дагестан халк язувшысы, аьлиги заманда ана тилинде «Байтерек» адабият, ямагат-политикалык альманахынын редакторы Бийке Исакаовна Кулунчакова тувганлы 70 йыл толды. Ногай миллет адабиятында Б.Кулунчакова 50 йылга ювык заман аьрекетин бардырады, ол – ана эм орыс тиллеринде онавдан артык китаплардын авторы. Язувшыдын мерекеси алдында ногай шаири Явгет Дильманбетова оны ман йолгысып бир неше соравларга яваплар алган.

– Бийке Исакаовна, сиз биринши кере кайшан язып баслагансыз?

– Аьли школа йылларында мен 6-ншы класста оз алдыма дневник юритип баслаган эдим. (Сога аьр куьн не болганын, коьнйилимдеги сезимлеримди, ойларымды язып келгенмен). Бу ис 5-6 йылга созылды. Педучилищеде оқыганда сол тептеримди бирге оқыткан кызлар

коьрип, оқымага суьйдилер. Мен ол заман дневниктинь маьнесин коьп аьнламайтаган эм бааламайтаган болыппан. Соьйтип тептеримди йок эттим, аьли бу затка оькинемен.

4-нши курста оқыткан заманда орысша ятлавлар яздым М.Ю.Лермонтовка эркелеп. Бу поэттинь оьнери мага бек ярайтаган эди. Дурысында, баъри танысларым да мени аьруьв математик деп

Кутлав

*Сыйлы аьптей, мерекенъиз алдыда
Янып турсын тенъиздеги ярыктай.
Бозторгайдай сарнадынъыз яшавда,
Язганларынъ – халкка дайым савгадай.
Сав болынъыз, Ногай шоьлде тувганга,
«Ай куьлкихе» йолдас болып турганга,
Бактынъызда бийик илхам саркканга,
Оьзинъиз де усагансыз шоьл Айга.*

санаганлар. Педучилищеде кутарган сонь мен школада математика дерислерин юритип басладым. Сол заманларда оьзим орыс тилинде эки хабарлар яздым. Соны ман байланыста мага айтуьвлы ногай язувшымыз Куруптурсын Башиевич Оразбаевтинь аьруьв маслагаты, алтын соьзлери туьз сокпакка шыкпага

коьмек эткени бир де эсимнен таймаяк. Соьйтип мен ногайша, оз ана тилинде язып басладым. Биринши хабарларым авыл аьдемлери, аьеллер акында эди. Соньында авыл клубларында солар бойынша сценкалар салып баслаганы акында эситтим. 1967-нши йылда мен язганларымды ол замандагы «Шоьллик маягы»

район газетасына берип басладым.

«Бир аьелде» деген пове-стимди пединститутта оқыт-таган заманымда, 25 ясымда язганман.

– Язган произведение-леринъизден кайсысы сизге аявлы эм сыйлы?

– Айырып айтып болмайман, баъриси де мага аявлы. Олар меним уьшин аьр бириси оз балаларымдай.

– Сыр болмаса, эси-нъизде биринши суьйими-нъиз аьли де туриме?

– «Тень болганда соьй-леримиз» деген китабим биринши суьйим акында. Сога мен оз яшавымнан алынган сюжетлерди кир-гисткенмен.

– Сиз Дагестанда, баска ерлерде коьп сыйлы белгили аьдемлер мен таныс. Сиз ким-лер мен дослыгынъызды айла-та баалы деп санайсыз?

– Он йыл узагында мен атаклы Дагестан, сав эли-мизде белгили поэт Расул Гамзатов пан ислегенмен. Сондай аьдем мен бирге куьллык эткениме бактыма бек разыман. Тагы да мен орыс коьшируьвши, язувшы Сушевский мен дослыгымды мутпайман. Коьп йыллар таньс эдим, аьли де мага коьп яхшылык эткен Магомед Садыкович Магомедовка да бек разы. Сол йылларда ол КПСС Дагестан обко-мында ислейтаган эди.

– Сизинь аьли де толма-ган энъ де аьсирет уьмит-леринъиз кайдай?

– Москвадагы М.Горь-кий атындагы Литерату-ралык институтында оқы-маганьма оькинемен. Он-нан баскалай, заманында Махачкалада байыр уьй салмаганьма, хатын наьси-бимди туьзбегениме.

ИЛМИ КИТАПЛАР АКЫНДА

Буйгуьнлерде ногай халкымыздынъ яс аьлимлери оз тармакларында янъы тергевлер мен, макалалар ман, янъы китаплар мен миллет маданияты ман кызыксынатаганларды кувантадылар. Соьйтип, филология илмилерининь кандидаты Фания Кусеенова ызгы йылларда «Ногай дестанлар: миллет баспалыклары, миллетлер ара эм фольклор-адабиятлык байланыслар» эм «Ногай адаби-ат терминлериннен соьзлик» деп эки китап Махачкалада шыгарды.

Яс аьлимнинь «Ногай дестанлар: миллет баскалыклары, миллетлер ара эм фольклор-адабият ара байланыслар» деп аталган моно-графиясы ногай халкынынъ авызлама яра-тувшылык байлыгынынъ бир кесеги – лиро-эпикалык халк поэмаларына – дестанларга багысланган. Ногайдынъ дестанларынынъ ишинде белгили дегенлери «Бозйигит», «Козы-Корпеш эм Баян-Сьлу», «Тольеген эм Кыз-Йибек», «Куьнтувган эм Колбике», «Тахир эм Зухра» эм баскалары боладьлар. Ногай халкы-нынъ ань яратувшылыгынынъ коьп якларындай болып, лиро-эпикалык поэмалары да толы кепте тергелмеген. Аьлим айтканлай, дестан-лар акында билдируьвлер газеталарда онда-мунда шыккан макалаларда эм учебниклерде-ги боьликлерде коьриндилер. Сонынъ уьшин де Ф.Кусееновадынъ оз назарын ногай дестанларын тергевге каратканы еринде, апри-ори, уьйкен ис болады.

Дестанлар авелгиде халк яшавын коьр-сетуьвдинь бас кеплерининь бириси болган. Йогарыда белгиленген дестанлар коьбисин-ше халктынъ аьелде яшав-турмыс катнасла-рын коьрсетеди, патриархаллык-феодаллык ямагаттынъ аьдемнинь наьсипли болуьвина, бу дуныяда онынъ яшавына тьйдажлык этетаган якларын айыплайды.

Ф. Кусеенова халктынъ ань байлыгын кепледе ногай дестанлардынъ орынун, лиро-эпикалык халк поэмаларынинь оьнер кепле-рин, баскалыкларын, туьрли кардаш миллет-лердинь эпосларындагы ювыклыкларды коьр-сетип болган.

Китаптен бир уьзикти алып карайык. Онда Ф.Кусеенова булай язады: «Коьп тюрк халклар-ында дестанлардынъ вариантлары бар. Мыса-лы, «Бозйигит» дестаны кумыкларда «Кьссату Бозйигит», балкарларда – «Буьзжигит», татар-ларда «Буьз егет» деп аталады яде «Тольеген эм Кыз-Йибек» деген дестаннынъ варианты казахларда «Кыз Жибек» деген, атты юритеди. Баъри халкларда да дестан китап вариантын-да сакланган. Поэмады 1911-нши йыл казах тилинде баспалаган Акылбек пен Сабал бу

китапты ногай тилинен казахшага коьширге-ни акында язады». Бу кыска уьзиктен биз коьп зат билемиз.

Солай ок биз китаптен «Бозйигит» деген ногай дестан бизге авызлама кебинде этке-ни, биринши кере оны Баубек Карасов Тав-бий Аджигельдиевтен язып алганы эм баслап ол кыскартылып 1969-нши йыл «Ногай халк йырлары» деген йыйынтыкта баспаланганын билемиз. Бу билдируьвлер, оьзек те, дестан-нынъ оьнер ягыннан тергевиннен баска болып, билдируьв ягыннан да оз пайдасын береди.

Ф.Кусеенова оз китабинде ногай дестан-ларынынъ миллет баскалыкларына эм фоль-клор байланысларына эс этеди.

Ногайлардынъ дестанлары эм баьтир йыр-

не, оьзек те, халк йырлары, эртегилер, айту-лар эм такпаклар, таварыхлар себеп эткенлер. Ф.Кусеенова сол байланысларды да терен бел-гилейди. Аьлимнинъ тешкеруьвли коьзлерин-нен ногай халк авызлама яратувшылыгынынъ коьп белгилери, баскалыклары, байланыслары ясырынып калмай, окувшыдынъ назары алды-на аькелинеди.

«Жанр баскалыкларына караганда, ногай дестанлар турмыс эпостынъ санына киреди, неге десе оларда ногайлардынъ суьйим эм аьел катнасларына уьйкен маьне бериледи. Дестан ол тек кызыклы сюжет тувыл, онда яманлык-ка эм кара куьшке карсылык коьрсетиледи. Солай ок онда байыр эм аьел эдаплык, шынты суьйимге алаллыкты коьрсетуьв уьйкен орын-

дегенимиз, поэмада кайгылы бактысы акын-да айтылатан Суьйимбийкединь атыннан бардырылады. Онынъ бактысынынъ тарихи акында бизге баска булаклар да айтпага бола-як эди, ама героиньдынъ сезимлери, кайгыру-лары айлак дурыс коьрсетилген. Поэмады хан касындыгы шайр де язбага болаяк, ама поэмада баска аьдемлер йок. Мырза кызы Суьйимбийке мен эм онынъ кедеси Оьтемис-Герей мен есир-ге туьспегенди, олар Казаннан Москвага дейим оьткен йолды эм оларга орыс элинде не болга-нын хан касындыгы шайр билип болмаяк эди. Есирге туьскеннен сонь героиньдынъ ишки сезимлерин Суьйимбийке оьзи язбага болаяк. Сонынъ уьшин де казан княжнасыннынъ бакты-сы акында поэмады он алтыншы юзйыллыкта Суьйимбийке оьзи язган деп санамага бола-ды». Бу ойга тешкеруьвсиз-тергевсиз бизим принципиальлик карсылыгымыз йок. Ама Суьйимбийке он алтыншы юз йыллыкта «Вол-гага шыкканда» деп айтып болмас деп каты-рып белгилемеге болады. Ногайдынъ акыллы эм йигерли, оьктем кызы «Эдилге шыкканда» деп соьйлемеге тийисли.

Солай ок аьлимнинъ монографиясында он тогьзыншы юзйыллыкта Арслан йырав Шабан улы эм Фахруддин Абушахман улы биргелесип язган «Карайдар эм Кызылгуьл» акында кы-зыклы сырлар окуьмага болады. Шынтьлай да, «Карайдар эм Кызылгуьл» поэма фантасти-ка элементлерсиз, яшавга ювык. Бу поэма берги заманда айырым авторлар ман язылганы акында шыгармадагы коьп белгилер шайытлайдылар.

Ф.Кусеенова лиро-эпикалык дестанлар-дынъ муннан эрте заманда яшаган эм буйгуьн-ги шаирлердинь яратувшылыгына эткен себеп-лери акында эс карататан ойлары ман боь-лиседи.

Китаптинь ьзында «Бозйигит», «Тахир эм Зухра», «Аьзиз эм Ханбер», «Тольеген эм Кызйибек», «Межнун ман Лайладынь хаба-ры», «Карайдар эм Кызылгуьл», «Суьйим акында хабар» поэмалары баспаланганы да окувшыга ийги савкат.

Коьп узакламай аьлим кызымыз Ф.Кусеенова «Ногай адабият терминлериннен соьзлик» баспалады. Мундай китаплардинь пайдасы барлыгын белгилеп, Ф.Кусеенова бу китапты язганда уьйкен яваплык сезип, оьзи-не яраган 4-5 авторды кулланып коймай, коьп китапларды, текстлерди, авторларды актырып шыкканын ийги соьз бен айтпай болмайман.

Аьлим Фания Кусееновадынъ етимисле-рине суьйинип, келеектегиде ога уьйкен ети-мислер сагынамыз.

Магомед КОЖАЕВ.

Ногай дестанлардынъ байлыгы

лары бир коьсылып халктынъ эпосы болады. Ама эпос баъри халкларда да йок. Аьлимнинъ белгилевине коьре, халкта эпос болув уьшин онда уьйкен согыслар ман, баьелер мен эм еньюьвлер мен, баска ерлерге коьшип-конув ман, оьзгерислер болмага тийисли эм халк оларды эсинде сакламага эм келеектеги несил-лерге еткермеге керек. Эсли ногай халк, биз-ге тарихтен белгили болганлай, Ногай Орда-дынъ туьзилгенин эм буьзылганын, Турцияга эм Румынияга юз мыньлап коьшкенин эм с.б. тарихлик оьзгерислерди басыннан озгарган эм сол ок заманда оьзининъ эпосын саклаган.

Аьлимимиз Ф.Кусеенова А.Токомба-евадынъ кыргызлардынъ акында язуьвынынъ кесегин келтиреди эм сол кесекте, мага коь-ре, терен эм кень ой сакланган: «Савлайы да окув-язув билмесе де, халк оьзининъ бурын-гы таварыхларын йоймай саклаган эм оьзинде тек тарих оьзгерислерди, этнографиялык бил-дируьвлерди саклап калмай, оьнерли ойдынъ, дуныяга карастынъ йогары культуьрасын юрит-кен авызлама шыгармаларын, эстафета кимик, несиллерге еткерген. Авыздан-авызга берил-ген уьшин де оларды савлайы халк билген». Бу язув тек кыргызларга тувыл, ногайларга да тийисли болады.

Дестан, элбетте, коьп юзйыллыктар уза-гында баска фольклор шыгармалардан айы-рым оьрленмеген, баска жанрлар ман бай-ланыста болган, олардынъ коьмеги мен де оьскен, байыган. Дестаннынъ туьрленуьви-

ды тутады», – деп язады Ф.Кусеенова.

Аьлимнинъ куьлыгында ногай дестанла-рынынъ башкир, казах, татар, оьзбек дестан-лары ман усаслыклары эм баскалыклары терен тергеледи. Ногай дестанларынынъ, баска халк-лардыкы ман тенълестиргенде, композиция-лык кеплерине эм поэтикалык амалларына айырым эс этиледи.

Ф.Кусееновадынъ куьлыгынынъ ийги якларынынъ бириси деп ногай дестанлары-нынъ халктынъ лиро-эпикалык литература-лык поэзиясына эткен себепин тергейтаганы. Куьлыкты бахшылардынъ яде халк йыравлары-нынъ оьнери тергеледи. Мага коьре, олардынъ оьнерин яратувшылык деп айтпага да болады.

Ф.Кусеенова ногайдынъ акыллы, куьшли, атаклы кызы акында «Суьйимбийке» деген поэмады эм халклар ишинде белгили «Карай-дар эм Кызылгуьл» дестанын айырым тергей-ди. «Суьйимбийке» деген дестан аьр ягыннан терен тергеледи. Онынъ маьне эм оьнер ягын-нан сапатына тийисли баа бериледи. Тек поэ-мадан келтирилген бир уьзик мени адалатты.

*Волгага шыкканда,
Карадым мен калага,
Калды йылап Казаным,
Усан оьксиз балага...*

*Кайда калды шатлыгынъ,
Кайда сенинъ байлыгынъ?*

Ф.Кусееновадынъ китабиннен де бир уьзик келтирейим. «Биз белгилегенлей, поэ-мада хабар геройдынъ оьзининъ атыннан, олай

Тувган тилим, бар сенде баъри зат

КАЙСЫН КУЛИЕВ

Кайсын Кулиев Кабарты-Балкар Республикасынын Чегем авылында тувып-оьскен. Ол А.Луначарский атындагы Театраллы институтында эм Москва каласындагы М.Горький атындагы Адабиат институтында окуган.

Кайсын Кулиев ятлавларын эртерек язып баслаган. Онын биринши китаби «Салам, эргенлик» 1940-ншы йылда Нальчик каласында дунья ярлык шыккан.

К.Кулиев Уллы Аталык согы-

сында десантник-парашютист эм согыс журналисти эсабында катнаскан. Москвады, Орелды, Ростовты, Украинады, Крымды, Прибалтикады босатувда ортакшылык эткен, бир неше кере яраланган. Туурли йыллар ол тоьмендеги ис орынларда ислеген: СССР Язувшылар союзунун Правлениесинин агзасы, КБАССР, РСФСР Язувшылар союзунун Правлениесинин биринши секретари болган.

Кайсын Шуваевич Кулиев Аталык согысынын 1-нши эм 2-нши дережели медальлери мен,

Ленин эм эки кере Ис Кызыл Байрак орденлери мен савгаланган. Ога «Яралы тас» (1966й.) деген китап ушин РСФСР-дын патшалык баргысы ман, «Ердинь китаби» (1974й.) ушин СССР-дын патшалык баргысы, «Аьдем. Кус. Терек» (1985й.) деген китап ушин оьлген сонь 1990-ншы йыл Ленин баргысы ман савгаланган. Ол – 1967-нши йылдан алып Кабарты-Балкар Республикасынын халк язувшысы. Онын шыгармалары орыс, осетин, казах эм баска тиллерге коьширилген.

САЛАМ, ТАНЬЫМ!

Ак юзинь мен сен, таньым,
Кус-торгайдын йыры ман,
Каврин шеккен ырув ман,
Салам сага, ак таньым!

Салам, шынлайган бавлар,
Емислер, сизге салам,
Елге, эсеген тавдан,
Елезийген шовь бой ман!

Салам сизге, булытлар,
Куьржи якка ушаган,
Бакиаларда энъкейит,
Шык пан ислейген кызлар!

Кара коьзли саьбийим,
Азув тисинь агарып
Эм куьлкинь мен йылмайып,
Сага салам, бебейим!

Мен де сендей эркелеп,
Куванышка коьмилемен!
Нур тоьккен шыклы таньым!
Ярк-ярк эткен ян-ягым!

Ашык коькке ийилип,
Ясыллыкка суьйинип,
Балалардын завкы ман
Тань-маньымды хошлайман!

Не соьзге де эртеректен коьнермен,
Тек болжалы яшавымнын эткенде,
Келерме: «Ата юртын бу суьймеген», -
Деген соьзлер акылына биревдинь?

Айтарма экен: «Туьсине де энмеген
Тувган тавдын ак карлары, бузлары,

ОРАМДА

Ямгыр шыклады. Ызгар алган йол ман
Барады туье – асыкпай, уьйкенсип.

Юрисинде эрте шактынь белгиси,
Назарында Куьнтувардын лотькиси.

Суслы карас бурылганда туьединь,
Кепкен кевдеси шайыты аьвелдинь.

Муньлы кумлаklar.
Кырышылдайды кумлар.

Куьнтуварда аьвелдеги ызалар.

Озады машин. Дамбыр-думбыр.
Шав-шув.
Янъы шагымыз етискен ювырув.

Машин йогалды. Арттан туье карай.
Туье калды аьжейипке, аньламай.

Бир-бирине бир зат пан усаман,
Буьлкилдеви эки оьмирдинь уйыспаган.

ТАВ ШОКЫРАКТЫНЬ ЙЫРЫ

Мен ше тав шоқыракпан,
Оьмир бойы асыгам.
Тостакайын, бол, алиш,
Даьмим татып карашы.
Ягдайлыкка аьзирмен,
Увыртынъы симирши:
Кар салкынын сезерсинь.
Тас сувыган билерсинь.

Орманларды озаман,
Тогайлар ман агаман.
Уьлеткисин мен шайкап,
Ясыл буькке ярайман.

Янъыравык тавысым,
Коькшил меним толкыным.
Ара, козы канганша
Ишедилер коьк сувым.

* * *

Тавды ярып шорылдаган сувлары,
Уватылган кая тастынь увагы,

Яны суьйип касы якка какпады,
Оьзеленип тувган ерге болмады,
Кувакларда, тав этекте, яйпыда
Кан тырнатып табанларын йьртпады?»

Буьгуьн эртен, тань мынан
Оьгиз-тувар тойдырдым.
Карасымал тав кызын
Ак этип ювындырдым.

Эш арымай агаман,
Ягаларды коьрмеймен.
Сувык карлы бийиктен
Хабарларды айтаман.

Мен тиеген ялгыз юк –
Ушкын секли коьпиршик.
Мен ше тав шоқыракпан,
Тенъызге асыгаман.

Кылыгымыз солай ша:
Эрисермиз, талармыз.
Тек кертисин айтканда:
Бизсиз тенъыз болар ма?

Таньды артык коьремен.
Яс саьбийдинь тань мынан
Уйкылы юзин суьемен.
Кус-торгайдын
шав-шувын
Янга якын коьремен.

ТУВГАН ТИЛИМ

Бар сенде анадын йылувы,
Бар тувган авлактын алавы.
Балкар анадын ак суьтиндей
Оьрленсин татувлы соьзлеринь.

Бар сенде даьми оьтпектинь,
Раьхимли ярыгы коьзлердинь,
Коьк коьгим,
тандырдын йылувы,
Язлык таньнын ашык атувы,

Алыста куьртиктинь авувы,
Каядан текединь каргувы,
Палваннын суьнъгиди атувы,
Карагустынь оьрге саркувы.

Оьзен занъы, сеси бораннын,
Куьн ярыгы, тыныгы туьннинь,
Сынав келсе, суслы давазын
Юмсак куьрлеви коьгершиннинь.

Баьледе сен бизге тиревдей,
Шат куьнде бизге сен
билбилдей,

Тувган тилим, ястагы тилим!
Тувган тилим, акыйкат тилим!

* * *

Пискен йылы оьтпектинь
Эм кайнаган наьртуьктинь
Кокып шыгар ийиси,
Толып иши, боьлмеге.
Савылган суьттинь алавы
Йылы согар куьбиге.

Коьширген Алий КАПЛАНОВ.

КЫСКА ХАБАРЛАР

Диярларыньды йырла!

Адабиаттан эш бир хабары болмаган кайбир аьдемлер, коьп билгишленип: «Алай язган болсань, булай болаяк эди, булай язган болсань, алай болаяк эди», – деп, акыл уьйретип басласалар, эртеде шынтылай да болган бир ис эсима туьседи.

Муннан коьп йыллар артта, Терекли-Мектебинь орамында белгили Поэт пен бир, енъилдинь устиннен, авырдын астыннан йылыскан, сыйды сыктап алган маданият куллыкшысы расады экенлер.

Оьзин «культурадын дире-

ги» деп санайтаган маданият аьрекетшиси хыйлы заман акылятаксып, анав темага яз, мунав темага яз, аьруьв этип яз, аьдемлердинь юреклерине эткендей этип яз, баьлентуьвен деп, Поэтти тамам бездиреди. Маданият аьрекетшининь бавда ислемеге уьйкен аваслыгы болганын билетаган Поэт те, аньсыздан:

– Быйыл бавын ийги онъыс береме? Хыярлар пистиме? – деп сорады.

– Пискен, – дейди, Поэттинь сондай сораыннан адалап кал-

ган маданият аьрекетшиси.

– Алай болса, – дейди Поэт, – сенин баалы заманынды алмайым.

Бар, хыярларыньды йыйна да, диярларыньды йырла.

Поэттинь оьткир соьзлерин тагы бек оьткирлентпеге боламан: неше йыллар узагында бизде хыярлар оьстирмеге аваслыгы болганларды, ама давазы болмаганларды, диярлар йырланъыз деп кыйнайдылар, диярлар йырякларды – хыярлар оьстиринь из деп кыйнайдылар,

Самадин БЕККИШИЕВ.

Балалар айтадылар

Мурат тетесине:
– Тетей, мен сенин энъ де суьйикли аьдеминь ме?
– Кашан да, суьйгеним.
– Ол заманда мени балалар бавыннан алмага мутып койма.

Ислам анасыннан:
– Сен мени мен армияга бара-ксынъ ма?
– Йок.
– Аьше ялгыз оьзинь бара-сынъ ма?!

Сания кувыршаклар ман ойнады, биревин туьсиреди эм

анасына айтады:
– Аьперши баламды.
Анасы:
– Оьзинь алсань, сен онынъ анасы ша.
Сания:
– А сен энеси ше.

Артур анасы ман барады. Ийтти коьрип, анасыннан сорады:
– Сен ийттен коркасынъ ма?
– Йок, меним коршалавшым бар ша.

Артур анасына янаса берип:
– Коршалавши да коркпайды, ол анасы ман ша.

Авыл - элдинъ яны

23-24-нши августта Сырт-Кавказ федераллы округында «Авыл-элдинъ яны» деген Савлайроссиялык форумнынъ кезекли кесеги болаяк. Оны озгармага бу йыл сый Дербент районуна туьсти.

Форумнынъ бас мырады – элимиздеги авыллардынъ оьрленувине эс этуьв. Сонынъ ушин социал-экономикалык, маданият, турист эм яшав аьрекетининъ баска тармакларында шешуьв йоллар эм ойласуьвлар каралган.

Бу куьнлер Дербент районунынъ администрациясынынъ аькимбасы Магомет Желилов эм районнынъ Ямагат палатасынынъ председатели Фатулла Фатуллаевтинъ етекшилеви мен уллы аьзирлик куллыклар юритиледи. Ортакшылык этуьв проекти туьзилген эм йогарыдагы инстанциялар ман якланган.

ДР Оькиметининъ Председатели Абдусамад Гамидовтынъ буйрыгы ман (21.07.2016й. №308-р) форумга аьзирленуьв эм озгаруьв бойынша Республика-

лык уйгынлав комитет туьзилген эм онынъ сырасы беркитилген.

– Биз Дагестаннынъ эм Россиядынъ ямагат палаталарынынъ агзаларына бек разымыз, олар бизим баславымызды коьтергишлегенлер эм сосындай уллы эм маьнели шарада белсенли катнасар ушин этилеек куллыкларды макул коьргенлер, – деди Ф.Фатуллаев.

Биринши куьн Дербент районундагы майданларга барылаяк. Аьр бир майданда сосы авылга багысланган кино-сюжет коьрсетилеет.

Экинши куьн пленарлы кеньеслер обтеек.

«Авыл – Россиядынъ яны» – Дербент району» деген ярасык язуьв аьзирленген. Дербент районуна багысланган документальлик кино согылады. Ол байрамга келген конакларга коьрсетилеет.

Форумнынъ кезекли кесегине Дербент району аьзир демере боламыз.

Тахмираз ИМАМОВ
(«Дагестанская правда»).

Спорт байрамы озды

Янъыларда Дербент каласындагы «Нарынкала» стадионында спорт базласлардынъ шатлыклы ашылуьвы болды. Базласлардынъ программасына футбол, баскетбол, нардлар эм спорттынъ баска кеплери кирген. Бу куьн спортсменлерге конакка «Город Дербент» ГО Депутатлар йыйынынынъ ваькиллери, кала администрациясынынъ куллыкшылары, окуьв ошакларынынъ, спорт школаларынынъ, ямагат организацияларынынъ етекшилері эм ваькиллери келдилер.

Базласларды каладынъ администрациясынынъ спорт боьлигининъ етекшиси Н.Рзаев ашты. Оннан сонъ спорт парады болды. «Город Дербент» кала округынынъ Депу-

татлар йыйынынынъ председатели М.Рагимов «Единая Россия» ВВП етекшилеви бизим элимизде спорттынъ оьрленувине уйкен маьне беретлаганын айтты. Тагы да базласлардынъ ашылуьвында Кала йыйынынынъ депутаты, «Нарынкала» спорт комплексининъ етекшиси В.Фаталиев, Савлайроссиялык Официерлер союзынынъ кала боьлигининъ председатели С.Ахмедов эм спорт ветеранлары соьйледи-лер.

Сосы куьн йыйылганлар уйкен кызыксынуб ман базласларды карадылар. Баргылы орынларга тийисли болганларына Сый грамоталарды, эстелик баргылар Н.Рзаев эм спорт ветеранлары тапшырдылар.

Аьруьв аьдетлеримизди йоймайык

«Шоьл тавысы» газетасынынъ 14-нши июльде шыккан 28-нши номериндеги Гульфира Бекмуратовадынъ «Яхшылыкка йолдас болайык!» деген макаласына язган явабымды «Айтсын, я Алла!» деп басламага суьемен.

Гульфира-карынчасымыздынъ ниети – ата-бабаларымыздан калган аьдетлеримиз коьп, ама биз оларды тийисли кепте куллансак экен деген аьруьв ниет. Ногай аьлими Ахмет Ярлыкапов оьзининъ «Ислам шоьл ногайларда» деген китабинде эм баска илими куллыкларында ногайлар – суннитлер, Ханафи мазгабын юритедилер деп язады. Сонынъ ушин «Шоьл тавысы» газетамыз бетинде ногайларга каратылып язылган макалалар Ханафи мазгабтынъ фикхине (правосына) таянып язылмага керек.

Бугуьнлерде биревлер ногайда бир де болмаган аьдетлерди, ногайлар юритпеген дин йорыкларды бизге араластырып, быламык этип берек боладылар. Соьйтип этуьв, менимше, халкымызды бек кемситеди, корлайды. Сондайлар «баягы динди аьруьв билгенлер энди ги йок ша, аьлигилерге сол да таман», – деп ойлайтаган болар деп эске келеди. Йок, ногайлар танъла-бирсуьгуьн бу затты аньларлар.

Мен Г.Бекмуратовадынъ макаласына мин такпага яде сосы кемситпеге деген ниетим мен язбайман, сога явапты мен язбасам, ким язаяк деп коьтергишлемере, эс бермеге деп язаман. Эки йыл артта газетанынъ редакциясына халкымыздынъ Ханафи дин мазгабы бойынша тутылмага тийисли яназы аьдетлери акында материалымды бердим. Сол материалымды, акы неден керек, редакциямыз 2015-нши йылдынъ басында ок 9 газета номерлери узагында баспалады. Алла-Тааладынъ янында эш кетпесин сизинъ кыйынынъыз! Сонынъ уьстинде: «Бу макала газета окуьшыларымыз арасында айырым кызыксынублык тувдырар деп сенемиз. Соны ман байланыста тувган ойланынъызды, соравларынынъызды редакцияга йибермеге боласыз», – деп язылган эди.

Оькинишке, бу макалады бизден бирев де окумагандай коьринеди. Редакциядынъ шақыруьвына бир окуьшы да эс этпеди, сонда коьтерилген ойлар, соравлар бойынша тоьгерек столлар оьткерилмеди, авыл межигитлеринде ол кайшан да ойласылмады. Сол заман мен Ханафи мазгабымыздынъ дин аьдетлери биревге де керек тувыл болаяк деп тувьилдим. Болса да «Оьрметли шыйык пан йолыгы», «Ата-аналардынъ борышлары», «Курман шалуьвдынъ шартлары» деген эм сондай баска макалалар газета бетлеринде баспаландылар. Атайларымыз «Бийтке оькпелеп тоьнынды отка таслама» дегенлей, кой, белкиси, биревлер уьндемей окыйтаган боларлар деп оьзимнинъ коьньилимди оьзим авладым.

Г.Бекмуратова яхшылыкка йолдас болайык деген сонъ, мен онынъ макаласындагы бир неше хаьтелерине де эс эттим. Макалада «Аьдем оьлген уьйде кан шашырап калады деп айтылады» деген йыйма бар. Ажалы еткенде аьдемнинъ юрек согуьвы, кан ювырысы токталады эм тамырларында калады, ол бир ерге де шашылмайды. (Мен оьлген аьдемди юваман, бир ерге де кан шашылганын коьрмегенмен). Сонынъ артыннан: «Сонда калган азык-туьлик арам болады деп айтылады эм тасланады», – деп окыймыз. Алал затты карап туьрып арам болды деп таслав – ол куьна. Алла берген ырызгыды таслаганы ушин киеси урады деп айтадылар ногайлар. Сонынъ ушин берекетти увагына дейим йыйнап алганлар сыпырадан. Оннан сонъ: «Сога коьре болар, аьдем оьлген уьйде уьш куьнге дейим бурынгы заманда ас асылмайтаган болган», – деп язылган. Тек сол ок заманда мунавын калай аньламага тарык: «Яназы куьн уьйде эт пен сорпа асылады (кум кабары), оны келгенлер баьри де ишпеге керек», – дегенди? Автор дуп-дуьрыс айтады. Тек оьзи сол ок ерге «уьш куьнге дейим ас асылмайтаган болган» дейди. Кырдан келген конакларга ас асылмай болама, оьли мен уьйдинъ ошагы соьнмейди ше.

Неге тарык бугуьн бизим ногайларга кайтадан 40 куьнге дейим кир кийдирмеге, эркеклерге ювыгы оьлди деп 40 куьн сакал оьстирип коймага? Ислам дини бойынша кайгыруьв 3 куьн 3 кеше. Эри оьлген хатынга – 4 ай 10 куьн. Кырк куьнге дейим сакалынъды, тырнакларынынъды, шашынъды ювыгынъ оьлмесе де оьстирмеге боласын.

Макалада «Мейитти уьйден шыгараяткан заманда

босагадынъ касынды уьш кере ерге туьсиредилер» деген йыйма да бар. Мен 70 ясыма етпеге турман, оьтирик айтып не этейим, ол затты бир де коьрмегенмен. Аягы ман туьсиреме, басы ман ма, яде ерге салама, не уьшин экенин аньламага бек кыйын. Тагы да мен «уьйден» деген соьздинъ кайсы заманга келисли айтылганын аньламадым. Бурынгы заман болса ол уьйинъиз терме яде отав болар, 5-10 боьлмели аьлиги замандагы уьйлер ме, айырып язылган болса аьруьв эди.

Ногайлар шаркы бузылмаган мейитти бир куьн саклаганлар. Кум кабарды яназы куьн ашатар уьшин мал сойып асылламага, оьлиди аьруьвлер, камыр казуьв уьшин заман керегеди. Автор белгилейтаган бурынгы заманларда телефон, автомашина йок, баьри ерлердеги ювыкларына яназыга атлы йибергенлер. Олар да 30-50 шакырым эректе болса, барып келуьвге ярым куьннен де артык заман кеткен. Мейитти соннан себеп йорык коьммеитаганларынынъ бир ягы сол болган. Оннан сонъ бирерде аьдем оьлмей, онынъ «шыбын яны» калып турмага да болады (клиническая смерть, кома). Язгы шилледе топырак болганларды сакламага кыйын деп, элбетте, эртерек коьмгендилер. Шахидлерди (Алла-Тааладынъ йолында дин уьшин ян бергенлерди, зорланып оьлгенлерди) сол ок куьн кийими мен эш ювмай коьмгенлер.

Бирер мазгабларда, дин аьрекетши Умар Найманов айтканлай, «Эрген оьлсе, туьске дейим, туьсте оьлсе, куьн онъганша дейим» коьмедилер. Бугуьнлерде теримейдилер кайсы мазгаб йосыгы ман оьлиди коьмуьвди. Ондай затты коьбисинше бизим районда, шафий мазгабын тутатаган аьдемлер мен ногайлар коньсыласып яшайтаган ерлерде катыстырадылар. А бизим коньсыларымыз аьр дайым да тек шафий мазгабы бойынша яназы аьдетлерин этедилер, биздей этип эки мазгабы катыстырмайдылар. Бизге не болган экен?

Яхшылыкка йолдас болайык деп Г.Бекмуратовадынъ макаласынынъ ийги ерлерине де эс эттим. Аятайыгым, баьриси де сиздей этип билсе экен ногай аьдетлерин, яназы ман байланыслы йорыкларды, асыл ногай соьзлерди. Бу макалада автордынъ авылдасларга аньлатув ниет пен язган соьз байлыгы аян сезиледи. Яназы эткен сонъ оьли мен байланысымыз уьзилмейди, бурынгыдан (ногайлар ислам динин алган заманнан болса ярайды) алып оьлген аьдемнинъ сыйына 7,40, 100 куьнлерин, 52 кешесин, йылын этедилер, соларда Куран окыйдылар, оьликке барып зиярат коьредилер. Автордынъ неге меним ногай халкымынынъ мынъ йыллап тутылып келетирган яназы аьдетлери бугуьн булай болды деген кыйналуьвы мага бек аньлавлды. Г.Бекмуратовадынъ макаласынан бир халклардынъ аьдетине де усамаган ногай аьдетлери юрегиме, яныма ювык сезиледи. Айтпага, молладынъ «Ясин» суьресин окуьвы ман оьлетаган аьдемнинъ яны шыгып, онынъ уйклап кеткендей болып оьлуьви, аьдем оьлген уьйде, азбарында аваз коьтерувви, яназы куьн азбарында эт пен сорпа асылуьвы, оны келген баьриси де ашав, уьйде авыруьйтаган бала болса, оны мейиттинъ алдыннан оьли мен авыруьвы кетсин деп уьш кере оьткеруьв эм тагы да баскалары. Оьлген аьдем тез мутылып олтырмасын, уьйде калганлар туьнъилип ялгызлыгын сезбесин деп кардаш-туьванлары, авыл-эли дуьваска келедилер, оьлиди йоклайдылар, уьйдегилердинъ коьньиллерин авлайдылар. Бу аьдетлер ювыкларды, авыл-элди мукаят та тыпакластырады.

Эндигиси аьлиги заманга келисли тувыл оьли болган ерге элтейтаган туьйиншиклер акында. Онынъ оьрынына, Г.Бекмуратова белгилегенлей, оьли шыккан ерге бос бармайык деп аз ба, коьп пе акшалай элтенсе аьруьв болмас па деген ойга келесинъ. Яназыга, дуьвасларга элтенетан затлар оьлидинъ уьйине савап уьшин элтенеди. Аьли бирер авылларда хатынларга, кайбир ерлерде эркеклердинъ оьзлерине де йылы кутылганда, уьй иелери дорбалар уьлестиреди. Эки-уьш килолап секер, макарон, тастамаллар эм сондай баска увак затлар. Оьли шыккан ерден туьйиншик алуьв мага коьре ше аькис аьдет.

Ийги аьдетли элдинъ аьдеми онъар дегенлей, оьзимиздинъ аьруьв аьдетлеримизди йоймайык. Ийманлы болайык, динимизди тутайык.

К.БОЛАТОВ,
дин илмилер бакалавры.

ДАГЕСТАННЫҢ ХАЛК ШАИРИ
Ю.ХАППАЛАЕВ ТУВГАНЛЫ – 100 йыл

Уйинъизге яхшылык йоравшы

Юсуп Рамазан увылы Хаппалаевти дагестан адабиятында бек аруув танийдылар. Ол яратувшылык йолында бир неше китаплердинъ авторы болган. Онынъ биринши йыйынтыгы 1940-ншы йыл «Суйим данъылы» деп аталып дунья ярыгын коьрген.

Буьгуйнлерде Дагестан Республикасынынъ адабиятында Юсуп Хаппалаевтинъ 100 йыллык мерекеси белгиленеди. Ол яшав йолында Дагестан Республикасынынъ оьрленуьвине аз косымын этпеген аьдем. Сол узактагы 30-40-ншы йылларда билимли аьдемлердинъ бириси болган. Балаларга билим берген, миллет газетасынынъ яваплы секретари, редакторы болып куллык эткен. Оьзининъ терен билими мен йогарыга дайым ымтылып келген дагестаншылардынъ бириси.

Юсуп Рамазан увылы яшав йолында Дагестан Республикасынынъ Язувшылар союзунинъ правленийсининъ яваплы секретари, сонъ Язувшылар союзунинъ агзасы да болган. Ол оьзи окытувшы кесписин сайлаган эди. Баслап Казикумухский педагогикалык училищесин, сонъ дагестан педагогикалык институтун окып, билимин арттырган. Оннан сонъ окытувшылык аьрекетинен язувшылыкка коьшкенде Москвадагы М.Горький атындагы адабият институтунинъ заочный боьлигин окып битирген. Юсуп Рамазан увылыннъ яратувшылыкыннъ темасы бек кенъ эм кызыклы. Онынъ асар-

ларында философиялык лирика йогары орын алады. Оьткен яшав йолы акында ойлар, аьлиги яшавга келисип болув, ийгиликке сенуьв – онынъ поэзиясыннъ анълары.

Юсуп Рамазан увылы Хаппалаев язувшылык аьрекеттен баска болып, коьшируув куллыкларды да эткен. Онынъ яратувшылыгында орыс классик-лердинъ де лактилине коьширилген асарлары орын тапкан.

Юсуп Хаппалаев – Дагестаннынъ халк поэти. Ол оьзининъ «Уйинъизге яхшылык», «Урлык сабанга ятар» деген китаплери ушин С.Стаьский атындагы баргыга тийисли болган, «Ис Кызыл Байрак» ордени мен, эки кере «Сый белгиси» ордени мен, «Кавказды коршалав ушин», «Уллы Аталык согысында катнасканы ушин», «Ис ветераны» медальери мен де савгаланган. Юсуп Хаппалаевтинъ коьплеген Сый грамоталары да болган, боьтен де, ога онынъ яратувшылыкын суьювшилердинъ этетаган оьрмети сыйлы.

Г.КУРГАНОВА.
Сувьретте: Ю. Хаппалаев.

КИЗЛЯР

Ак ниетли ис

Донбасстынъ яшавшыларына, сонынъ ишинде балаларга янъы окув йылдынъ басына гуманитарлык ярдам йыйылады Кизляр каласында, яслар маданият орталыгында.

Гуманитарлык югинде –

школа ушин канцтоварлар, кийим, аяк кийим, солай ок бас деп керекли азык продуктлар эм дарманлар.

Юк кепленген сонъ, оны «Гуманитарный конвой добра» деген саваплык организацияга

йиберееклер.

Бу акцияда уйгынлавышылар: ДР-нынъ Яслар ислери бойынша министерствосы Gor –Yug MMA Promotion and Management проекти мен биргелесте.

НОГАЙБАК РАЙОНЫНДА

Ийги туьрленислерге йол ашылды

Кубыла Уралында «Аян ислер» деген программа яшавга шыгарылып басланган. Сол мырадта Ногайбак районунинъ авылларында да кайбир ислер этилинеди. Кубыла Урал етекчисининъ ойы ман, регион казнасыннан муниципалитетлердинъ социал-экономикалык оьрленуьвине бир миллиард акша шыгарылды. Авыл поселениелерине де болган маьселелерди шешуьв мырадта акша шыгарылды. Ногайбак районна программа бойынша 6 миллионнан артык акша берилди. Программага савлайы 4770 аян ислер киргистилген эди. Сонынъ ишиннен буьгуйнлерде 41,5 миллион акшасына 156 аян иси толтырылган. Область программасынынъ карыжлары бойынша каралак объектлер яшавшылардынъ айтувы ман сайланганлар. Ол тоьгеректи, спорт объектлерин ярастырув, йолларды туьзетуьв, сув ман канагатлавл тармагын янъыртув, курылыс, мектеблерге, поликлиникаларга керекли яраклар сатып алув болады.

Челябинск кала округына шыгарылган 300 мынъ миллион маьнет акшадан 206-сы районларга йиберилген. Программа бойынша округта «Калибр» деген стадионун ярастырадылар эм Новосинеглазово авылында стадион салмага мыратланадылар. Балалар ушин 1-нши номерли поликлиникага 5 миллион акша эсабына алатлар сатылып алынган. Аьли де 5,2 миллион акша сол ок эмлениув учреж-

дениесининъ косылган меканынынъ курылысына йиберилген.

Программа бойынша берилген акша амаллары ман муниципалитетлерде туьрли борышлар толтырыладылар. Соьйтип, Троицкий округы балалардынъ кавыфсызлыгын куьшейтуьв мырадта, окув йылы басланаяктан алдын каладынъ бир неше мектеблеринде видеокарав тармагын, кырдан киретаган эсикке тергев алатын салмага мырадланадылар. Еманжелинский районунда орамлар бойындагы йолларына асфальт тоьселек. «Аян ислери» деген программасы бойынша этилинек куллыклар сырасына Ногайбак районуннан да бир неше объектлер киргенлер. Кайбир ерлерде аьли де документация сметалары уьстинде куллык этилинеди. Сол мырадта ярыслар озгарылады. Кайбир ерлерде ислер ериннен козгалып баслаган. Остроленский мектебининъ спорт залынынъ тоьбеси авыстырылган. Красногорка авыл мектебининъ де тоьбесин авыстырув бойынша куллыклар басланган. Ногайбак авыл балалар бавында склад эм кир юув меканларына ремонт этилинек. Гумбейский мектебинде эм Куропатинский авыл балалар бавына муьлк сатылып алынак. Район орталык больницасындагы хирургия комплексининъ йылытув тармагы толысынша ярастырылак. «Аян ислер» программасы акында айта келип, районнымызга деп шыгарылган акша амаллары уьйкен карыжларды талаплайтаган

социаллык маьнели объектлерге йиберилеек, – дейди Ногайбак районунинъ аькимбасы Виталий Гайсин.

Кайбир ислер район бюджетиннен де карыжланак, айтпага, окув йылына аьзирленуьв бойынша ислер: меканнынъ тоьбесин авыстырув, йылытув тармагын ярастырув, меканнынъ ишиндеги куллыкларды озгарув. Район бюджетиннен де ислерди яшавга шыгарув мырадта 2 миллионга ювык акша шыгарылган эди. Баска болып, область бюджетиннен де кыска аьзирлик коьруув мен байланыста маьнели акша амалы шыгарылган. Оьткен юма ишинде районнымыз тагы да бир неше ислерин озгармага деп косым акша амалларын яклаган. Эм соьйтип 2,5 миллион акша амалы «Металлург» деген саваплык фонды ман да шыгарылды. Сол зат калага эм онынъ яшавшылары ушин маьнели ислерди яшавга шыгарувда уьйкен демевлик болды.

Баска болып, Ногайбак районунда байыр бизнес тармагы да оьрленеди эм оьз емисин береди. Айтпага, Париж деген авылында да страуслар фермасы ашылганына коьп болмайды, ама сырагьлар яман тувыл. Кубыла урал предприниматели Н.Батраев янъы исин баслаганына мине эки йыл болады: ол страуслар оьстирип баслаган. Аьлиги заманда страуслар фермасына экскурсияга аьдемлер йыйы барадылар. Келеекте предприниматель Челябинск областининъ ямагат ашав предприниматерин эт пен канагатламага мыратланады.

ИЗВЕЩЕНИЕ о проведении открытого аукциона по продаже права на заключение договоров аренды на земельные участки из земель сельскохозяйственного назначения

1. Форма торгов – открытый аукцион по закрытой форме подачи предложений по цене.
2. Организатор торгов – администрация муниципального образования сельского поселения «сельсовет Ортатюбинский».
3. Решение принято постановлением администрации муниципального образования сельского поселения «сельсовет Ортатюбинский» от 04.07.2016 г. № 18.
4. Место проведения аукциона – РД, Ногайский район, с.Орта-тубе(здание администрации), дата проведения аукциона

– 11.09.2016 года, время проведения аукциона - 09 ч.30 мин.
Предмет аукциона:
Лот № 1 – земельный участок категории земель сельскохозяйственного назначения, с разрешенным использованием для выпаса скота, с кадастровым номером № 05:03:000007:921, общей площадью 485 га. пастбища, находящийся на территории МО СП «сельсовет Ортатюбинский». Начальная выкупная стоимость права аренды земельного участка составляет – 50440 (пятьдесят тысячи четыреста сорок) рублей, шаг аукциона составляет 5% - 2522 руб. Сведения об

обремененности отсутствуют. Сумма задатка составляет 20% - 10088руб.
5. Заявки на участие в конкурсе принимаются в запечатанном конверте с 11 августа 2016 года по 11 сентябрь 2016 года по адресу: РД, Ногайский район, с.Орта-тубе (здание администрации) по рабочим дням с 8.00 до 17.00 по московскому времени. Вместе с заявкой подаются следующие документы:
Для физических лиц – документ удостоверяющий личность, либо доверенность представителя.
Для юридических лиц – заверенные нотариально копии учре-

дительных документов и свидетельства о государственной регистрации юридического лица.
Документ, подтверждающий внесение задатка для юридических и физических лиц.
6. Задаток вносится по реквизитам: УФК по РД (администрация МО СП «с/с Ортатюбинский», л/сч. 03033928300), ИНН – 0525001131, КПП – 052501001, ОГРН – 1020501444325, отделение НБ – Республики Дагестан г.Махачкала, БИК – 048209001, р/сч. – 40204810400000000497, л/сч. – 03033928300, назначение платежа – обеспечение аукционной заявки.

7. Договор аренды заключается по истечении 5 дней со дня подписания протокола результата аукциона.
8. Дата, время и место определения участников аукциона – 11 сентябрь 2016 года в 9 ч.30 мин по московскому времени по адресу: РД, Ногайский район, с.Орта-тубе (здание администрации).
9. Предоставление документов для принятия участия в аукционе, оформление заявки, договора о задатке и месте проведения аукциона по адресу: РД, Ногайский район, с.Орта-тубе (здание администрации).

ЭС ЭТИНБИЗ: КОНКУРСЛАР

**ДР Аькимбасынынъ
грантларына**

ДР Маданият министрствосы, маданият эм саният тармакларында Республика Аькимбасынынъ грантларына проектлер конкурсы озгарылаягын белгилеп, онда катнасув ушын аьли де документлер алувы бардырады.

Баьриси 7 грант бериледи. Солардынъ ишинде: 600 мынъ маьнеттен 2 грант – Дагестан Республикасынынъ яратувшылык коллективлерининъ проектлерин яклавга, 350 мынъ маьнетлик 1 грант – миллет маданиятларды оьрлендируув бойынша аьрекетти яклавга, 250 мынъ маьнетлик 1 грант – миллет кийимин пропагандалав бойынша исти яклавга, 250 мынъ маьнеттен 2 грант – Дагестан Республикасынынъ маданият эм саният аьрекетшилеринынъ яратувшылык аьрекетин

яклавга, 350 мынъ маьнетлик 1 грант – аьлиги саният тармагында инновациялык проектлерин яклавга.

Заявклар эм тийисли документлер 2016-ншы йылдынъ 16-ншы сентябрине дейим берилмеге керек, оннан сонъ тувскенлер ойласувга алынмак. Заявклар тоьмендеги адрес бойынша алынадылар: Махачкала каласы, Р.Гамзатов пр., 93. ДР Маданият министрствосы. Тел.: (8722)67-19-76 (Рамазанова Эмина Микаиловна).

Республика Аькимбасынынъ грантларына проектлер конкурсынынъ Положениеси мен ведомстводынъ сайтында таныспага болады: <http://minkultrd.ru/>.

ДР Маданият министрствосынынъ пресс-службасы.

Катнаспага боласыз

«Россия бугьунъ» халклар ара информация агентствосы патшалык власть органлар арасында социаллык рекламадынъ кезекли «Импульс» конкурсын озгарагагын билдиреди. Жюри сырасына реклама, телевидение, патшалык управление тармагында белгиле россия экспертлери, кеспилик биригувлер ваькиллери киргенлер.

Конкурстынъ номинациялары: «Луч-СОЦИАЛЛЫК ТАРМАГЫ»

шая видеореклама», «Лучшая аудиореклама», «Лучшая наружная реклама», «Лучшая интернет-реклама», «Лучший плакат», «Лучший буклет», «Лучшая рекламная кампания», «Гран-при конкурса», «Трендсеттер года», «Признание Интернета».

Заявклар быйылдынъ 24-нши сентябрине дейим алынады. Сайт: konkurs-impulse.ru. Тел. +7-495-645-66-01 (доп.7147).

**Оьз ыхтыярларымызды
билсек, пайдалы**

2016-ншы йылдынъ 16-ншы июниннен алып Дагестан Республикасынынъ Оькиметининъ «Дагестан Республикасында туьрли категориялы граждандарга аьр ай сайын турак уй эм коммуналлык буйымлар ушын бериле-таган акша алув йосыкларына туьрленислер киритилген» деген 171-нши номерли токтасы кабыл этилинип алынган. Сол токтаска коьре, аьр ай сайынлык коммуналлык буйымлар ушын тоьленетаган акшады алар ушын аьзирленмеге керек документлер де белгиленген: айтпага, соны алмага тийисли аьдемлер олардынъ

туратаган яде коьшип келген ерин белгилеген справканы турак уй-кулланув управленисиннен, турак кооперативиннен эм сондай баска ерлерден алмага керек болады.

Солай ок сол акшады, контракт бойынша аьскершилик аьрекетин бардыратаган, ама ис орынына коьтре турак уй берилмеген болса да, тийисли документлер аьзирлесе, алмага болады.

ВРАЧТЫНЪ МАСЛАГАТЫ

Туберкулез балаларда эм оьспирлерде

Туберкулез болган баладынъ ашавы эм уйкысы осалланады, ол тез ашувланады, арьиды. Кешелерде эти кыздады.

Окувшыларга дерислерге аьзирленмеге бек кыйын болады. Уйкен яслы балалардынъ дерислерде уйкысы келеди. Сондай аьлде олар бир неше юма турадылар. Соны ман бала йоьт-кирмеске де болады. Авырув тез арада оьрленеди.

Эгер заманында авырувды аянлап, саьбий эмленип басла-

са, онынъ шаркы авырувды тез енъеди.

Оьспирдинъ шаркы балалардыкыннан эм уйкенлердикинен куьшли баскаланады. Бу вакытта оьспир физический эм социальный яктан оьседди. Онынъ социальный яктан оьрленуви, физический мен тенълестиргенде, коьпке артта калады. Олай деген, оьспирлердинъ куьш-куваты уйкенлер мен тенълес болса да, акыл яктан бир тувыл. Олар тез ашувланадылар. Сол да бир кыйынлыклар

аьдемлер алмага тийисли. Олар тийисли документти йылдынъ биринши декабрине дейим бизге аькелмеге кереклер. Эгер аькелмеселер, берилетаган акша токтатылады.

Социаллык колтыклав шаралары бойынша соравларынъыз бан «Ногайский район» МО-сындагы УСЗН-га келмеге боласыз. Бизим орынласкан еримиз: Терекли-Мектеб авылы, Почтовая орамы, 2 яде 8-256-21-4-34 номерли телефонга тел сокпага боласыз.

А.ТУНГАТАРОВ,
«Ногайский район»
МО-сындагы УСЗН специалисти.

тувдырады. Оьспир вакыгы (2-3 йыл) тез оьтеди. Сол заманнынъ ишинде коьп туьрленислер болады. Оьспир тез оьседди, ама ишиндеги муьшелер (боьтен де оькпе) ортак оьсуьвден калады. Сосы куьшли оьрленген вакытында оьспир заманы ман тыншаймага, ашамага эм тийисли шаклы ислемеге керек. Сол йосыкларды тупаса, оьспир туьрли авырувларга, сонынъ сырасында туберкулезга, берилмеге болады. Кызлар кеделерден эки

кереге артык туберкулез бан авыруйдылар. Кеделерди аьскер сырасына бараяк аьсерде тергелувининъ пайдасы ман олардынъ авырыганлары аянланады. Кыз балалар болса тез-тез тергелмейдилер. Оьспирлерде туберкулездынъ белгилери осал болады. Олардынъ эти кызбайды, Манту аркалы да авырув аянланмаска болады. Бек маьнели авырувды заманында аянлав эм эмлев.

С.ШУРАЕВА,
райфмузиант.

**Терекли-Мектеб авыл яшавшысы
Вазир Салавдинович Аблезовка
21-нши августта 30 яска толаягы ман**

Тувган куьнинъ кардай таза,
Язлык куьндей саввлели.
Коьп айтылсын сол куьн сага
Аьрув соьзлер бек йылы.
Узак болсын оьмиринъ,
Мыратларынынъ толсынлар.
Яшав йоллары сага
Наьсип, савлык берсинлер.

Кутлавшы: Аблезовлардынъ аьели,

Объявление

Что такое межевание? Для чего оно нужно?

Ответ простой – чтобы установить точную площадь и местоположение вашего земельного участка на кадастровой карте. Многие владельцы участков откладывают проведение межевания из-за кажущейся сложности этой процедуры. Однако при оформлении документов без него никак не обойтись. Без межевания невозможны такие операции, как продажа, покупка, передача недвижимости. И делать его нужно качественно! Если не хотите, чтобы ваш участок оказался в море или на соседней улице, лучше обратиться к профессионалам.

В центрах «Мои Документы» можно получить весь спектр земельных и имущественных услуг.

Межевание земельного участка – срок в течение 20 дней, цена - от 3500 руб.

Изготовление технического плана – срок в течение 20 дней, цена – от 2500 руб.

Топографическая съемка – срок в течение 20 дней, цена – от 4500 руб.

Акт обследования – срок в течение 10 дней, цена – от 3500 руб.

Постановка на кадастровый учет – срок в течение 10 дней, цена – 0 руб.

Госрегистрация права собственности – срок - 10 дней, цена – 350 руб.

МФЦ «Мои Документы – гарантия качества! Надежно, удобно, быстро!!!

Уважаемые жители района, мы находимся по адресу: *с. Терекли-Мектеб, ул. Эдиге, 54 (рядом с большой школой), центр «Мои Документы».*

Билдируувлер

1987-нши йылда Дагестан культпросвет училищеси мен Авархан Курманалиевна Маушевадынъ атына берилген ИТ 670351-нши номерли диплом (регистрация номери – 4001) куьшиннен тайган деп эсапламак.

2000-ншы йылдынъ 22-нши июнинде патшалык педагогикалык колледжи мен Кадрия Залимхановна Нурлумбаевадынъ атына берилген СБ-1997737 номерли (регистрация номери – 2340) дипломнынъ вкладыши куьшиннен тайган деп эсапламак.

2010-ншы йылда М.Курманалиев атындагы Куьнбаттар авыл орта школасы ман Эльзара Мурзабиевна Яриковадынъ атына берилген АБ 0021385 номерли аттестат куьшиннен тайган деп эсапламак.

КПРФ Ногай район комитети Эльмурза Союнович Саитовка карындасы

МАРЗИЕТ КАРАЕВАДЫНЪ
топырак болувы ман байланыста каты кайгырувын билдиреди, ога эм кардаш-тувганларына бассавлык йорайды.

КПРФ Ногай район комитети Янибек Абуевич Караевке аьлейи

МАРЗИЕТТИНЪ
дуньядан тайганы ман байланыслы болып каты кайгырувын блдиреди, ога эм кардаш-тувганларына бассавлык йорайды.

«ШОЬЛ ТАВЫСЫ» (ГОЛОС СТЕПИ) (+6)

ТОКТАСТЫРУВШЫЛАР:
Дагестан Республикадынъ Халк Йыйыны эм Правительствосы.

Бас редактор
КОЖАЕВА Э.Ю.

Газета коьлем коммуникациялар тармагында эм маданият калымжады коршалавда законодательстводы тутувга тергев салув бойынша федераллык службасынынъ

ЮФО бойынша регионалык Управленисинде регистрацияланган.

Регистрациялык номери ПИ №ФС 10-6455 (26 январь 2007 й.)

Колязбаларга рецензия берилмейди. Олар кери ызына кайтарылмайдылар. Авторлар ой токтаслары редакциядыкы ман келиспеске боладылар. Авторлар язылмалары ушын яванлылар. ДР-нынъ Баспа эм коьлемлик коммуникациялар бойынша комитети.

Баспалавга кол басылув заманы – 17 саьатте. Баспалавга кол басылган – 16 саьатте.

Адрес редакции и издателя:
368850, Республика Дагестан, Ногайский район, с.Терекли-Мектеб, ул.К.Маркса, 49
Газета «Голос степи».

Электронный адрес: sholtavisi@mail.ru

Официальный сайт газеты (www.golos-stepi.ru)

Телефоны:
Общий отдел – 21-4-71
Индекс – 51365

Газета выходит 52 раза в году.
Тираж – 2500 экз.
Цена – 5 рублей.

Реклама и объявления публикуются по договорным ценам.

Газета отпечатана в типографии ООО «Издательство «Лотос» по адресу:
367018, ДР, г.Махачкала, Проспект Петра I, 61.